

بانک شناسی معماری ایرانی

تعمیر شادروان
دکتر محمد کریم سیرینا

تالیف
دکتر خلا محسن معماریان

ویرایش جدید: چاپ دهم

بهار ۱۳۹۷

سرشناسه: پیرنیا، محمدکریم، ۱۳۰۱ - ۱۳۷۶.
عنوان و نام پدیدآور: سبک‌شناسی معماری ایرانی/ تقریر محمدکریم پیرنیا؛ تالیف غلامحسین معماریان؛
ویراستار علی‌محمد رنجبر کرمانی.
مشخصات نشر: تهران: گلجام، ۱۳۹۷
مشخصات ظاهری: ۳۸۸ ص: مصور.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۴۴-۰-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتاب حاضر در سال‌های مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.
موضوع: معماری -- ایران -- تاریخ
موضوع: Architecture -- Iran -- History
موضوع: معماری اسلامی -- ایران
موضوع: Islamic architecture -- Iran
شناسه افزوده: معماریان، غلامحسین، ۱۳۳۹ -
شناسه افزوده: Memarian, Gholam Hossein
رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ س۲/۹۵/NA۱۴۸۰
رده بندی دیویی: ۷۲۰/۹۵۵
ماره کتابشناسی ملی: ۵۱۴۵۲۳۵

خریدار گرامی این کتاب است. این کتاب را می‌توانید از فروشگاه اینترنتی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران خریداری کنید. این کتاب را می‌توانید از فروشگاه اینترنتی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران خریداری کنید. این کتاب را می‌توانید از فروشگاه اینترنتی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران خریداری کنید.

عرضه و فروش این کتاب منوط به تایید هیئت مدیره است.

نام کتاب: سبک‌شناسی معماری ایرانی

تقریر: دکتر محمد کریم پیرنیا

تالیف: دکتر غلامحسین معماریان

ناشر: انتشارات گلجام

نوبت چاپ: اول ناشر، بهار ۱۳۹۷

ویراستار: دکتر علی محمد رنجبر کرمانی

طراح و گرافیک: محمدرضا طالبی

تصویر روی جلد: رولف بنی از کتاب ایران پل فیروزه

نوبت چاپ ناشر: اول

شمارگان: ۵۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۴۴-۰-۲

قیمت: ۳۸۵,۰۰۰ ریال

کلیه حقوق مادی و معنوی کتاب سبک‌شناسی معماری ایرانی برای ناشر محفوظ است و هرگونه سوء استفاده از این کتاب پیگرد قانونی دارد.

۵	پیشگفتار.....
۲۰	دیباچه.....
۲۷	بخش نخست: اصول معاری ایرانی.....
۴۱	بخش دوم: شیوه پاریسی.....
۹۷	بخش سوم: شیوه پارتی.....
۱۳۷	بخش چهارم: شیوه خراسانی.....
۱۶۵	بخش پنجم: شیوه رازی.....
۲۱۵	بخش ششم: شیوه آذری.....
۲۸۳	بخش هفتم: شیوه اصفهانی.....
۳۶۴	واژه شناسی.....
۳۷۳	فهرست منابع.....
۳۷۴	فهرست منابع نگاره ها.....
۳۷۶	فهرست آثار استاد پیرنیا.....
۳۷۸	فهرست نامها.....

پیشگفتار

تاریخ چند هزار ساله معماری ایران، آنگونه که شایسته است مورد مطالعه و بررسی کافی قرار نگرفته است و در پی آن، معرفی آن نیز دچار سرنوشتی غم انگیزتر شده است. هر چند که افراد زیادی زندگی خود را وقف شناخت این معماری نموده اند، اما متأسفانه نتایج تحقیقاتشان بصورت مدون در اختیار دیگران قرار نگرفته است. بنظر می‌رسد این گروه را بیشتر باستان‌شناسان و متخصصین وابسته تشکیل دهند تا معماران. کافی است به دانشکده های معماری مراجعه شود و اساتیدی که به این کار مشغولند شمارش شوند. نتیجه کار مشخص است و این شاید درصدی بسیار ناچیز را در برگیرد.

این سرزمینی است که ارمغانهای متعددی به جهان معماری عرضه داشته است، و باز متأسفانه خود دقیقاً نمی‌دانیم آنها چه هستند، اگر استاد بزرگ معماری ایتالیا، پروفیسور سن پائیزی بناهای سلطانیه و سانتاماریادل فیوره فلورانس را مقایسه نمی‌کرد، کدام ایرانی از شیر ساسانی گنبد مقبره الجایتو بر گنبد کلیسای سانتا ماریا دلفیوره فلورانس باخبر بود؟ اگر در ایران درسی بنام معماری جهان تدریس می‌شود، آیا به جایگاه معماری ایران از معماری جهان اشاره می‌شود؟ آیا به ارمغان های متعددی که این معماری به جهان ارائه داده است اشاره می‌شود؟ به دلایل بیشتر باید توجه بیشتری به تحقیق، مطالعه و معرفی این معماری شود.

استاد پیرنیا از نادر افرادی هستند که در چهل سال گذشته، سعی در شناخت و شناساندن این معماری داشته است. اگرچه همان به بحث‌های گوناگونی پرداختند اما شاید بتوان یکی از مهم ترین آنها را سبک‌شناسی معماری ایرانی دانست.

سبک‌شناسی استاد پیرنیا، دارای ویژگیهای مهمی است. شاید بارزترین ویژگی سبک‌شناسی استاد در تشخیص سبکها با توجه به نامهای کیفی و کالبدی اندامهای معماری و با توجه به محل رواج آنها است. نمود این ویژگی در نام گذاری ایرانی سبکها دیده می‌شود. مستشرقین و برخی از محققین ایرانی سبکها را با نامهای بیگانه معرفی می‌کنند. نامیدن سبکها با نامهایی چون عرب، عربی، سلجوقی، مغول، تیموری و ... برای کشور و مردمی که خود تولید کننده سبک بودند، دردآور است. در سرزمین ایران هنر معماری شکل می‌گیرد، هنرمند ایرانی آنرا به اوج خود می‌رساند و در نهایت قبایل و اقوامی که خود در بیابانگردی به سر می‌بردند و برخی از آنها این ملت را قتل عام کردند و از سر آنها مناره ساختند، نام خود را بر آن هنر به یدک می‌کشند. شاید اگر آن اقوام چنین نامگذاری را می‌دیدند خود به شگفت می‌آمدند اما در عصر ما یکبار دیگر نام آنها زنده شد و اگر همین روش ادامه یابد برای آیندگان نیز زنده خواهد ماند. کافی است به تاریخ مراجعه نماییم و آنچه این اقوام بر سر ایران و مردم آن آوردند مرور نماییم:

انوری زبان حال مردم خراسان پس از حمله مغول را اینگونه بیان می‌کند:

۱. برای آگاهی بیشتر از جوری که مغولان به سر مردم ایران آوردند و شکوائیه های شاعران دیگر مراجعه کنید به بوران شجعی، صور معانی در مکتب درون گزایی، تهران، نشر ویرایش، ۱۳۷۵، ص ۱۷ تا ۲

خبرت هست کزین زیر و زبر شوم غزان

نیست یک پی زخراسان که نشد زیر و زبر؟

خبرت هست که از هرچه درو خیری بود

در همه ایران امروز نماندست اثر؟

اشراف فراوان به معماری ایران از دیگر ویژگی های استاد پیرنیا بود که نمود آن در بحثهای سبک شناسی بخوبی دیده می شود. پرداختن به ریشه های معماری، سیر تحول آن و تغییراتی که در زمانها و مکانهای مختلف پیدا کرده بود به همراه مقایسه طرحهای مختلف با هم و... نشانهایی از این اشراف می باشد.

از زون بر نامیدن سبکها به نامهایی چون پارسی، پارتی، خراسانی، رازی و ... استاد پیرنیا واژه فارسی را به خوانندگان معرفی می کند. هرچند که در نگاه نخست کاربرد این واژه ها تا حدی فهم متن را سخت تر می کند اما با آشنا شدن به زبان معماری استاد این ره هاد هن خواننده باقی می ماند و پس از مدتی او پی خواهد برد که کاربرد یک واژه فارسی چگونه او را به پارسی خواندن مانوس نموده و بتدریج او را تشویق به کاربرد کمتر واژه های بیگانه می کند. استاد پیرنیا هیچگاه اعتقاد بر این نداشت که مطالب عرضه شد، بدین کاستی و خالی از ایراد بودند. بلکه آنها را آغازی برای کارهای بعدی می دانستند. اما پس آنچه که ایشان در نوشته ها و درسهای خود ارائه دادند درس های اساسی نه تنها صبر، تلاش، عشق، از خود گذشتگی، فروتنی و ... درسهایی است که او به شاگردان و مخالفین خود داده است. شاگردان او در دهه شصت به یاد دارند که در اوج بیماری، چگونه ایشان در دانشکده حضور می یافتند و با لرزش دست خود بر تخته سیاه رقم می زدند. سره تلاش و کوشش او تنها نوشته های ایشان نبود بلکه از پس آنها، و تلاش نیم قرن، تعداد زیادی شاگرد تربیت شدند که راه او را ادامه می دهند و انشاءالله نتایج کار این شاگردان کمبود موجود در زمینه معرفی معماری ایران را برطرف خواهد کرد.

نخستین بار استاد حدود ۳۵ سال پیش، سبک شناسی را در مقاله ای کوتاه معرفی کردند و پس از آن در دیگر مقالات، کتب و جزوات درسی دربر آن نوشتند. سبک شناسی معماری ایران نخست در سال ۱۳۴۷ در مجله باستانشناسی چاپ شد. ایران به چاپ رسید. سپس استاد در نوشته های گوناگون که نام آنها در آخر همین کتاب آمده است، آنها گسترش دادند تا اینکه بخش بزرگی از یک نیم سال تحصیلی درس معماری اسلامی برخی از دانشکده ها به این بحث اختصاص داده شد. نگارنده بین سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۱ در کنار جناب آقای مهندس میرلطیفی استاد محترم گروه معماری دانشکده هنرهای زیبا، افتخار همکاری در درس معماری اسلامی را با استاد بزرگوار داشتم. در آن هنگام بیماری استاد اجازه نگارش کتاب را به ایشان نمی داد. بنابر وظیفه بزرگی که در قبال این استاد بزرگ و جامعه فرهنگی کشور احساس می کردم تصمیم به گردآوری درسهای ایشان گرفتم. برای این کار، نخست از درسهای ایشان یادداشت برداشته شد و در جلسات هفتگی، کاستی های کار را با استاد مرور کرده و پس از آن صفحه آرایی ابتدایی از کار صورت می گرفت. هر چند که استاد

پیرنیا نظرات مشخصی درباره سبکهای گوناگون و بناهای آن داشتند اما در مراجعه دادن دانشجویان به متخصصین و صاحبانظران دیگر کوتاهی نمی کردند. هنگام بحث درباره مسجد جامع اصفهان و اردستان همیشه از دکتر باقر آیت الله زاده شیرازی سخن می گفتند و یا درباره بناهای خراسان، دانشجویان را به آثار آقای مهندس یعقوب دانشدوست ارجاع می دادند.

نوشته‌ای که در پیش رو دارید، بخشی از نتایج بحثهای سبک شناسی استاد پیرنیا است که در حدود سه دهه مطرح شده است. برای تدوین این کتاب حدود پنج سال زمان صرف شد و از همکاری حدود صد نفر بهره گرفته شد. اگرچه کتابی با نام «شیوه های معماری ایران» در سال ۱۳۶۹ به چاپ رسید، اما آن کتاب کاستی‌های زیادی داشت که متأسفانه بخش زیادی از آن به ناشر مربوط می‌شد.

نوشته کنونی تا حد زیادی کاستی های کتاب پیشین را برطرف نموده است اما آشوب این کار نشر آگاهند که بخش اصلی کیفیت چاپ یک اثر به نویسنده یا تدوین کننده بر نمی‌گردد. چند ویژگی این کتاب به شرح زیر می‌باشد:

- ویرایش کامل متن پیشین.

- افزودن بخش های تکمیلی به کار، برای حفظ امانت این افزوده‌ها در یک نیم ستون باریک‌تر و با خطی با اندازه متفاوت آمده که آنرا از متن اصلی کاملاً مشخص می‌کند.

- تمامی نگاره‌ها بازبینی دوباره شدند و نگاره‌های گویا و یکدست افزوده شده است.

- سعی شده تا خواننده به راحتی متن را در کنار هم ببیند.

بدون شک کاستی‌های این کار به تدوین کننده بر می‌گردد. در اینجا بیشتر از خوانندگان محترم از وجود هرگونه کاستی پوزش می‌خواهم. هدف این بود تا کاری درخور از استاد پیرنیا بر جای بماند. این کوچکترین کاریست که یک شاگرد در حق استاد خرد می‌نوانست انجام دهد. شاگردی که هر روز بخشی از زندگی خود را با یادگارهای او می‌گذراند. خداوند بزرگ روح این عزیز را هر چه بیشتر شاد گرداند.

غلامحسین معمار

دانشکده معماری و شهرسازی

دانشگاه علم و صنعت ایران - بهار ۱۳۹۷